

ПОЛЕМИКА

Обрад Бјелица

НАЛИЧЈЕ ЈЕДНЕ КРИТИКЕ

(поводом критичког чланка Илије Прелевића, објављеног у
Историјским записима бр. 2/1995, о монографији
Осме црногорске бригаде, чији сам аутор)

За књиге из НОБ корисна је и пожељна објективна, и на примјерним изворима заснована, критика ради разјашњења појединих догађаја. Да ли је овдје ријеч о таквој критици препуштам читаоцима да оцјењују на основу чињеница које ћу навести.

Претходно желим да истакнем да су главни покретачи и организатори за припрему, издавање и дистрибуцију монографије били Одбор Београдске секције бораца (чија је већина чланова била у Редакцијском одбору) и Редакцијски одбор, у којем су били представници свих секција Бригаде.

На основу одлуке о писању монографије, разрађене су тезе по главама и садржају и концепција писања исте, која је, последије дужих дискусија, корекција и допуна, усвојена од стране Редакцијског одбора.

Не може се оспорити да се нијесам држао одобрених теза, што редакцијски одбор и не оспорава. Истовремено, са доношењем одлуке о писању монографије, Одбор Секције бригаде и Редакцијски одбор, обратили су се борцима, да доставе краћа сјећања, која би послужила аутору као радни материјал, како би се попуниле празнине у архивској грађи бригаде. Од око 50 давалаца сјећања и података, на које се позивам у монографији, нико се није жалио, осим Пера Перовића, кога подржава Илија Прелевић. Напротив, већина осталих, изразили су задовољство због изласка књиге, њеним квалитетом, али и зато што су њихови дјелови уграђени у књигу.

Књигу сам писао без икакве материјалне надокнаде, из осјећаја обавезе према палих преко 1.000 бораца Бригаде, на њеној славној ратној стази, чији сам припадник био у току цијелог рата. То је све утицало да су ми Одбор Секције бригаде и Редакцијски одбор пружили свестрану помоћ у току читавог рада на монографији и, посебно, у заједничком детаљном проучавању првих верзија текста. При томе, поред Одбора Београдске секције и Редакцијског одбора, посебну помоћ ми је пружао Одбор Секције из Подгорице, и особито, његова три члана у Редакцијском одбору.

Имајући у виду могућну осјетљивост бораца на евентуалне пропусте, захтијевао сам да се о свим осјетљивим питањима заузму јединствени ставови на састанцима Бригадног и Редакцијског одбора. Све ово истичем не зато да бих умањио своју одговорност за евентуалне пропусте, него зато што су сви чланови наведених одбора били са високом стручном спремом и савременици догађаја о којима се пише.

Рецензенте је одредио Редакцијски одбор, по важећим ставовима за монографије ратних јединица, тако да један буде из ратне јединице, а други војни професионалац, активни официр и по могућности, војни историчар. Они су дали врло позитивне оцјене на текст за монографију.

Монографија је изашла из штампе фебруара 1994. године, поводом 50-годишњице формирања Бригаде и изазвала велико интересовање али и позитивне оцјене од стране бораца, о чему говори чињеница да је тираж од 500 примјерака распродат за непуна два мјесеца. Од свих бораца само су двојица дали приговоре, односно доставили Редакцијском одбору негативне оцјене, од којих је један Илија Прелевић, са објављеним наведеним чланком у Историјским записима.

Одговор на основне и главне Прелевићеве примједбе:

1. Прва примједба се односи на прву главу у којој је дат преглед развоја НОБ у Црној Гори до формирања Бригаде, а по Прелевићу, то није требало обрађивати. У првој напомени за ову главу у књизи стоји: "Сматра се неопходним дати наведени преглед због тога што око 80% бораца, који су прошли кроз бригаду, нијесу били са територије Црне Горе..." Прелевић пише да "... је то све познато", па се поставља питање како је познато наведеном проценту младих бораца? Уосталом, наведени преглед обухвата 24 стране, што се у односу на књигу од 335 страна, не може сматрати обимним. Уосталом, Бригадни и Редакцијски одбор имају пуно изјава и података од наведеног процента бораца, који истичу да су у монографији, до њиховог ступања у бригаду, најрадије читали први дио, који им је помогао да сагледају узроке патриотизма народа Црне Горе и храбрости њених бораца, због чега су истицали да су поносни што су припадници Осме црногорске бригаде.

2. Друга примједба је да је требало приказати борачки и старјешински састав али као и активност партизанских одреда у Црној Гори, формираних 1943. Борачки и старјешински састав је довољно приказан и јасно је наведено да су старјешине - од команди чета, закључно са штабом бригаде - претежно из 4. и 5. пролетерске црногорске бригаде, а наведени су илегални партијско-политички радници са терена, па је сувишно да то он наводи. Што се тиче активности партизанских одреда, поменути су сви партизански одреди Црне Горе, наведени њихови задаци, формирање батаљона, њихова обука и упућивање за формирање Осме црногорске бригаде, као и њихов пут до Берана, мјеста формирања бригаде, што је за монографију бригаде сасвим довољно. Ово утолико прије, што ни остале црногорске бригаде, формиране крајем 1943. и током 1944. том питању нијесу посветили битно већу пажњу у монографијама, мада су претежно цијело вријеме рата провеле на терену Црне Горе, до њеног ослобођења. Још мање је било потребно да се то обрађује у монографији Осме црногорске бригаде, која је највећи дио свог борбеног пута провела ван Црне Горе. Ово утолико прије што су о свим партизанским одредима Црне Горе написане монографије.

При томе треба имати у виду да је Прелевић средином 1993. године детаљно проучио прву верзију текста за монографију, дао је доста корисних примједба, сугестија и приједлога, али и позитивних оцјена на дијелове текста и за поједине главе. Међутим, тада уопште није поменуо ове примједбе. Поставља се питање: са каквим се циљем двије године касније дају накнадне примједбе?

3. Сљедећа Прелевићева примједба је да су сувишни описи положаја Санцака и Србије. Ако је Бригада ратовала око пола године у Санцаку, а знатно више у Србији, онда је нормално да се да осврт на територију на којој је ратовала и ситуацију каква је била, што се иначе чини и у свим монографијама. Подаци о мјестима дужег боравка и ратовања бораца бригаде, углавном су дати у напоменама, што код читалаца изазива још веће интересовање за књигу, како истичу борци, а то исто важи и за осврт који је дат на ширу ситуацију, а не на разраду планова Хитлера и Лера, који у књизи нигдје нијесу разрађивани. Заправо, да нијесу обрађена борбена дејства Бригаде, значило би да је бригада "пала с неба", а зато даје осврт и на дејства сусједних јединица и на мјесто бригаде у борбеном поретку дивизије. Такође је дат и осврт на ситуацију у датом времену што је, утицало на веће интересовање читалаца и стручњака за монографију. То је утицало да је Редакција часописа Института за савремену историју оцијенила књигу врло позитивном, и дала позитиван приказ у њиховом научном часопису број 2/1994.

4. Наредна примједба је "... аутор је неопростиво занемарио ратну документацију бригаде..." Колико ова формулација не одговара стварности, довољан је доказ, о чему и сада постоји евиденција у Архиву Војноисторијског института (АВИИ), да сам у току вишемјесечног истраживања у читаоници Архива, проучио сву ратну документацију Бригаде од првог до посљедњег документа и исписао што је најбитније. И не само то, него и најзначајнију документацију из ратне архиве трију дивизија у чијем је саставу била Бригада, а која се односила на Осму црногорску бригаду. Поједини значајни документи који су се односили на бригаду, налазили су се у дивизијским архивама, а не у архиви Бригаде. На примјер, историјат Бригаде не налази се у њеној ратној документацији него у документацији 11. крајишке дивизије, а слично је и са многим другим значајним документима. Уосталом, око 80% напомена за монографију, гдје наводим изворе из Архива ВИИ, односе се на ратну документацију Осме црногорске бригаде. Наведеној примједби је, заиста, сувишан сваки коментар. Утолико прије, што ову примједбу није навео у

примједбама на прву верзију монографије средином 1993. него, као што се види, двије године касније.

5. Сљедећа примједба се односи на моје одступање од објективности зато што, наводно, нијесам навео име командира вода Милорада Јакшића "... који је заробио" (треба заплијенио) два топа на Славији у Београду. Ово питање се с правом поставља, јер сам у монографији навео преко 200 имена бораца и појединих старјешина и њихове подвиге. Име Милорада Јакшића нијесам навео зато што Родољуб Перовић, који је био у истом 4. батаљону, као и Прелевић и на истим дужностима, и прије и сада тврди, да су нетачни подаци Прелевића, јер је он, Родољуб, а не Јакшић, заплијенио наведена два топа. Сада видим колико сам био у праву, што сам о заплијењеним топовима написао и навео њихово коришћење, не наводећи ко их је заплијенио, сам јединице Бригаде, пошто у ратној архиви Бригаде то није наведено. Ни ова примједба није наведена средином 1993.

6. Наредна примједба се односи на невјероватну непрецизност назива бригаде, јер, како каже мијењао сам по свом нахођењу "... назив бригаде са ратног печата: Осма црногорска НОУ бригада". Мене критикује, а исто је учинио у наслову чланка, гдје је из печата изоставио народноослободилачку (НО) а непотребно додао ударна, јер на наслову књиге пише Осма црногорска бригада. Уосталом, већ давно су заузети ставови у Војноиздавачком заводу (ВИЗ), касније преименован у Војноиздавачки научни центар (ВИНЦ), као носиоцима издавачке дјелатности за највећи број монографија ратних бригада, да се из наслова на књигама и у тексту изоставља НОУ. Наслове које сам навео за бригаду из наредбе 2. ударног корпуса, навео сам тачно како стоји у наредби Корпуса и то се не смије мијењати. Тачно је да сам у тексту наводио "Осма црногорска", или само "Осма бригада", као што чини већина аутора монографија ратних бригада. Будући да се назив бригаде у тексту често мора спомињати, давно су заузети ставови у историографији да се, поред прецизног назива на почетку књиге, могу наводити и скраћени наслови, јер би стално понављање Осма црногорска бригада и сл. врло незгодно звучало. Уосталом, и штаб Осме црногорске бригаде у извјештају о борбама за 16. X 1944, наводи "... наставили смо даље продирање одређеним правцем... у једници са једним батаљоном 1. бригаде..." не наводећи, која је бригада, јер је сваком јасно да се ради о 1. пролетерској бригади. Ни ову примједбу аутор чланка није дао средином 1993.

7. И свакако, кључна примједба је опис борби у Косовској улици 16. октобра 1944. Добро је што Прелевић наводи спор између старјешина 3. и 4. батаљона око тога који је батаљон ослободио Косовску улицу, а као што се види, спор је настао у вријеме припрема за издавање Зборника сјећања Осме црногорске бригаде (издат 1978). Наводи да су одржана четири састанка са борцима батаљона и да је тек на четвртом састанку постигнута сагласност и компромис. Не наводи због чега на претходна три није се могао постићи компромис, јер су борци и 3. и 4. батаљона остали при првобитним ставовима. Тек на четвртом састанку, на нивоу штабова батаљона, без присуства бораца, постигнут је компромис, као што наводи Прелевић. Међутим, тај је компромис трајао само до изласка Зборника сјећања. Одмах по његовом изласку, група бораца 3. батаљона из чета упутила је протест и писмено и усмено Одбору Секције бригаде, што је неоправдано изостао у Зборнику опис дештава 3. батаљона у Косовској, сем њеном периферијом. Том приликом изразили су жаљење што је на том посљедњем састанку њихов командант батаљона, Милан Павловић, који је већ био везан за болесничку постељу, пристао на компромис, неповољан за 3. батаљон. Према томе, и тада и сада, старјешине 4. батаљона тврде да је само 4. батаљон ослободио Косовску улицу, а старјешине 3. батаљона из чета, да је 3. батаљон ослободио Косовску улицу 16. октобра. Податке, које сам цитирао из дописа и изјаве Јова Касалице, датирају од тада уз тврдњу, не само његову, него и Богдана Карацића, и још неколико бораца, односно старјешина из тадашњег 3. батаљона, да сви борци из чета 3. батаљона стоје иза изјаве, односно дописа Јова Касалице, који је тада упућен Одбору Секције бригаде.

Тврдим да ни на једном од четири наведена састанка бораца 3. и 4. батаљона нијесам присуствовао. То може потврдити тадашњи предсједник Редакцијског одбора за издавање Зборника сјећања бораца бригаде, Василије Краљевић, које је, колико сам био информисан као члан Редакцијског одбора Зборника сјећања, руководио наведеним састанцима бораца батаљона, уз помоћ чланова Редакцијског одбора из наведених батаљона, а не Никола Поповић. Такође, Драго Вујошевић није био тада комесар батаљона, него је то постао новембра 1944. године (види чланак Драгов у Зборнику сјећања Осме бригаде, стр. 196, као и књигу Милије Станишића о Руководелим кадровима НОБ 1941-1945).

Имајући у виду наведене проблеме и неслагања између бораца батаљона, настојао сам да борбе у Косовској улици прикажем

првенствено на основу извора 1. и 2. реда. Зато сам у монографији за 16. октобар 1944, цитирао дно извјештаја штаба Бригаде, са потписом команданта и политичког комесара бригаде, штабу 1. пролетерске дивизије о борбама у београдској операцији, гдје, поновимо, стоји:

"16. ов. мј. наставили смо даље продирање одређеним правцем и наш 3. батаљон у заједници са једним батаљоном 1. бригаде, успио је да очисти Косовску и Дечанску улицу и избјеги на Теразије код Албаније, гдје је наишао на јачи непријатељски отпор..." (АВИИ, к. 872, рег. бр. 33-1/4). На маргинама прве верзије текста за монографију, Прелевић је поред наведеног цитата, написао да је сам 4. батаљон ослободио Косовску улицу, а да су све остало "обичне приче".

Нетачно је да сам игнорисао садржај операцијског дневника Бригаде за 16. октобар, јер је тај датум, у ствари, споран. У вези са цитираним извјештајем Штаба бригаде, навео сам у монографији да истовремено у операцијском дневнику Бригаде за 16. октобар, са потписом замјеника команданта бригаде Н. Поповића стоји: "Трећи батаљон је непосредна резерва 4. батаљону. Четврти батаљон се налази у Косовској и Дечанској улици са задатком пробијања на одређене правце..." (АВИИ, к. 270, рег. бр. 6-1/76).

Сматра се да су дејства у Косовској и Дечанској приписана 3. и 4. батаљону зато што се улицама није могло дејствовати, јер су биле стављене под јаку непријатељску ватру, због тога се дејствовало десном и лијевом страном улица у захвату зграда, блокова зграда и дворишта. На основу тога је 4. батаљон претежно дејствовао десном страном Косовске улице, а 3. лијевом страном. На то упућује и писање Драга Вујошевића, комесара 3. батаљона касније у Зборнику сјећања Осме бригаде, гдје за 16. октобар наводи да је 3. батаљон"... продужио Таковском и Косовском улицом ... Крећући се Косовском улицом, поснједајући блок зграда на њеној лијевој страни.."

Такође, сматрам некоректним да се ставови историографије, које сам напоменуо у погледу примарности извјештаја по пристизању приписују мени. То исто важи за избјегање 1. батаљона на Теразије, што сам цитирао из Извјештаја штаба Осме црногорске бригаде.

Према томе, ако Прелевић може да докаже примарним изворима да борци 3. батаљона нијесу у праву, односно да је сам 4. батаљон ослободио наведене улице и да наведени извјештај штаба бригаде није тачан, односно, како он то сада први пут наводи, да је учињена техничка грешка, нека то верификује у Архиву ВИИ, гдје се налази сва ратна документација Бригаде, онда, вјероватно, нико не би имао

ништа против да се ствари коригују. При овоме треба имати у виду да Перо Перовић из 4. батаљона тврди да батаљон 1. бригаде није учествовао, а борци 3. батаљона тврде да је учествовао, да им је успјешно садејствовао, и да су били очевици погибије замјеника команданта батаљона.

На основу изложеног, постављају се нека битна питања за размисљање и закључивање као што су:

-како је могуће да велики број чланова Редакцијског одбора, сви са високом стручном спремом, дају позитивну оцјену на посљедњу верзију текста за монографију и не уче њен "промашај", него се чекало двије године да им то открије И. Прелевић;

-како је могућно да стручни рецензенти, Краљевић Василије, ратни замјеник комесара Бригаде, послје рата на високим дужностима у дивизији, школском центру, Управи Генералштаба ЈНА и добитник награде "22. децембар" за објављене радове и пуковник ВЈ Предраг Павловић, начелник Катедре Војне историје Центра високих војних школа и професор Факултета одбране и заштите, аутор неколико писаних дјела из НОР-а, и рецензент више монографија ратних јединица, дају врло позитивне рецензије о књизи, чији су изводи наведени у предговору књиге од стране Бригадног и Редакцијског одбора;

-исто тако, позитивну оцјену о монографији дала је стручна комисија управе за информисање Генералштаба ВЈ, због чега су откупили одређени дио тиража за војне библиотеке;

-слична оцјена је дата у приказу књиге у листу "Војска";

-како да тако "слаба књига" буде распродата за два мјесеца у тешкој економској ситуацији почетком 1994, што је риједак случај за књиге из НОБ-а према оцјени ВИНЦ-а, који је био носилац издања највећег броја ратних монографија:

-како то да су поводом књиге борци Бригаде изразили велико задовољство њеним изласком и квалитетом; а према подацима, Одбора седам секција бригаде, који су накнадно тражили додатан број примјерака монографије, али их није било, једино су негативне оцјене дали Перовић и Прелевић;

-како то да је Прелевић, на првој верзији текста за монографију, поред примједби, сугестија и приједлога на маргинама текста и у допису Редакцијском одбору, у вези са текстом за монографију, дао

низ позитивних оцјена, за поједине дјелове текста, па и за спорне главе, а у садашњем чланку нема ни једну лијепу ријеч? Тако је за посљедњу, шесту главу, а то је приближно једна шестина књиге, навео:

”Овим се поглављем исправља пропуст свих досадашњих публикација о бригади, јер се прати њен послјератни развој. То монографију чини оригиналнијом од других, а попуњава празнину која је временски обиљежена 50-годишњицом. Због тога аутору треба одати признање...” Дакле, поставља се питање: када је био искрен, средином 1993, или двије године касније, средином 1995, односно, онда или сада? Шта рећи на то да више од једне половине примједби наведених у чланку, није поменуо у датим примједбама средином 1993. године? Зато већина његовог садашњег писања личи на производ накнадне памети. Његове се примједбе и запажања, које је написао на маргинама прве верзије текста и у допису Редакцијском одбору, и сада чувају у архиви Бригаде, па није тешко доказати наведене констатације.